

Α. για την προσέγγιση της ποίησης στο σχολείο

«Αυτός μας ξέρει;», είναι μία απάντηση που συχνά ακούγεται στις σχολικές αίθουσες, όταν ο/η φιλόλογος ρωτά τους μαθητές αν γνωρίζουν λογοτέχνες, σημαντικούς και καταξιωμένους. Η απάντηση αυτή δεν προέρχεται πάντα από κακούς ή μέτριους μαθητές· εκφράζεται και από καλούς, πολλές φορές σαν αστεϊσμός. Η αντίδραση του φιλόλογου συχνά είναι αμήχανη, στην καλύτερη περίπτωση προσπερνά και προχωρά στη διδασκαλία, στη χειρότερη προσβάλλεται, θίγεται και ψελλίζει κουβέντες ασύντακτες ή άστοχες.

Εκείνο, όμως, που θα έπρεπε να γίνει είναι να ερμηνευτεί το επαναλαμβανόμενο ερώτημα – απάντηση των μαθητών, «αυτός μας ξέρει;», στην ερώτηση αν γνωρίζουν το σημαντικό λογοτέχνη που πρόκειται να διδαχτούν. Τι κρύβεται πίσω απ' αυτήν τη φράση; Τι συναισθήματα εκφράζει; Ειρωνεία; απαξίωση; πίκρα; Η απάντηση, προφανώς και δεν είναι εύκολη ή μόνο μία.

Νομίζω ότι θα πρέπει να διερευνήσουμε τις συνθήκες που την προκαλούν, δηλαδή τη θέση και τον τρόπο που παρουσιάζεται αυτό που θεωρείται καταξιωμένη λογοτεχνία στο σχολείο. Θα πρέπει, επίσης, να δούμε πιο προσεκτικά και τους στόχους του μαθήματος όπως ορίζεται από τα Αναλυτικά Προγράμματα. Έχω την πεποίθηση ότι η λογοτεχνία παρουσιάζεται πάνω σε ψηλό βάθρο, ιεροποιημένη και μακριά από τον εμπειρικό κόσμο του καθημερινού ανθρώπου. Στο δημιουργό οφείλουμε εξορισμού σεβασμό. Εντέλει οδηγούμε τον μαθητή στη διαμόρφωση προσκυνηματικής σχέσης (και) με τη λογοτεχνία. Αφήνω προς το παρόν αυτήν την άποψη εκκρεμή και προχωρώ σε ένα δεύτερο παράδειγμα.

Β. δεύτερο παράδειγμα για την προσέγγιση και την ερμηνεία ενός ποιήματος

Ι. Διαβάστε – σιωπηλά – το παρακάτω ποίημα¹ του Μιχάλη Γκανά:

Το ποίημα έρχεται από μακριά
δεν ξέρεις αν χορεύει ή παραπατάει.

Μοιάζει ανάρρωση γλυκιά
με απουσίες δικαιολογημένες
μέρα που λείπουν όλοι από το σπίτι
και οι θόρυβοι ακούγονται αχνά
μέσα και έξω από το σώμα.
Ο ήλιος συνομήλικος και σκασιάρχης
καπνίζει σιωπή
και φυσάει γύρη στο δωμάτιο.

Σιγά σιγά το ποίημα μεγαλώνει
με πόνους με χαρές και λύπες
και ξανά χαρές ώσπου κάποτε
βλέπει τις πρώτες άσπρες λέξεις
και τυφλώνεται.

Με τέσσερις αισθήσεις γυρίζει ή με έξι
ραβδοσκοπώντας φλέβες τ' ουρανού
ώσπου σκοντάφτει στον προτελευταίο στίχο.

Αυτός ο στίχος είναι αχθοφόρος
που σηκώνει στις πλάτες του το ποίημα
και σταθερός βατήρας για τον τελευταίο στίχο
που παίρνει φόρα και πηδάει στο κενό.

Ο τελευταίος στίχος δεν μένει πάντα τελευταίος.
Κάποτε γίνεται ο πρώτος στίχος ενός ποιήματος
που γράφει κάποιος αναγνώστης.

II. Οι μαθητές ξεκινούν από τις δικές τους εμπειρίες και αντιλαμβάνονται τους στίχους σύμφωνα μ' αυτές. Για παράδειγμα ο στίχος «με απουσίες δικαιολογημένες» εύλογα φέρνει στο μυαλό των περισσότερων μαθητών το σχολείο, το απουσιολόγιο. Προφανώς και δεν μπορούμε να προβλέψουμε πώς εικονοποιείται από κάθε μαθητή το ποίημα και πώς νιώθει, εφόσον οι εικόνες φέρνουν μαζί τους και συγκινησιακό φορτίο. Δηλαδή, σχηματίζουν εικόνες ερμηνείας του ποιήματος σε δεικτικό επίπεδο².

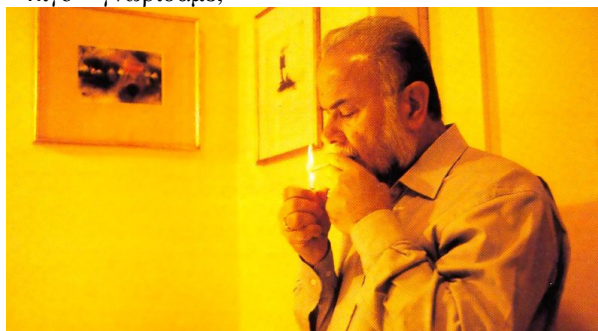
III. Προστρέχουμε σε συνέντευξη του ποιητή³.

Ερ. «Το ποίημα έρχεται από μακριά - δεν ξέρεις αν χορεύει ή παραπατάει». Είναι στίχος από το τελευταίο βιβλίο σας, τον «Υπνο του καπνιστή». Από πού έρχεται, αλήθεια, ένα ποίημα; Απ' τα βιώματα ή απ' τα διαβάσματα και την παρατήρηση του κόσμου; Ή κι από τα δύο;

Απ. Δεν έρχεται από ένα συγκεκριμένο χώρο. Έρχεται και απ' τα βιώματα κι απ' τα διαβάσματα κι απ' τα ακούσματα, είτε είναι μουσική είτε κουβέντες περαστικών στο δρόμο... Από χίλια δυο πράγματα... Κι αυτός ο στίχος, δίνει ακριβώς το στίγμα σ' αυτό που ρωτάτε. Είναι μια κατάσταση που έρχεται περισσότερο με ρυθμό παρά με λέξεις. Είναι μια εικόνα, σαν να βλέπεις έναν άνθρωπο από μακριά που πλησιάζει κι έχει ένα μπότζι... Και δεν ξέρεις τι είν' αυτό τώρα... Χορεύει; Παραπατάει; Είναι τραυματισμένος; Χίλια δυο μπορεί να σκεφτεί κανείς. Αλλά πρέπει να πω ότι εγώ δεν ξεκινάω ένα ποίημα μ' ένα τίτλο, δηλαδή αυτό είναι το θέμα μας και θα γράψουμε γι' αυτό. Ούτε καν μ' ένα θέμα, ας πούμε η αγάπη... Δεν υπάρχει τίποτα τέτοιο σε μένα. Υπάρχει ένας ρυθμός.

IV. Αναζητούμε τα σημεία συνάντησης των μαθητών με το ποίημα, αλλά και με την εμπειρική αφετηρία του ποιητή, όπως μπορούμε να την υποθέσουμε από την απάντησή του. Οι ερμηνείες του ποιητικού λόγου γίνονται παλίνδρομες κινήσεις: προς τη δεικτικότητα, προς την βιωματική, συγκινησιακή «σήμανση» των υποκειμένων/, του αναγνώστη και του ποιητή από τη μια και προς το συμβολικό λόγο από την άλλη⁴.

V. Πώς είναι ο άνθρωπος που – λίγο – γνωρίσαμε;

Σημειώσεις

¹ Από το βιβλίο Μιχάλης Γκανάς, «Ο ύπνος του καπνιστή», εκδ. Καστανιώτης 2003. Το ποίημα παρατίθεται όπως στο σχολικό βιβλίο Νεοελληνική Λογοτεχνία, γ' γενικού λυκείου (θεωρητική κατεύθυνση), ΟΕΔΒ, Αθήνα 2008, σελ. 321-322

² Να θυμηθούμε ότι αυτή η προσέγγιση είναι σύμφωνη με την παραδοχή ότι οι στίχοι προσεγγίζονται με αφετηρία την πολιτισμική και κοινωνική εμπειρία των μαθητών, οι οποίοι τούς αντιλαμβάνονται με βάση τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της δικής τους υποκειμενικότητάς. Οι μαθητές συνομιλούν με το κείμενο και ο δάσκαλος μεσολαβεί ή καθοδηγεί με διακριτικότητα. [Αποστολίδου Β., Καπλάνη Β., Χοντολίδου Ελ., (επιμ.), Διαβάζοντας λογοτεχνία στο σχολείο... μια νέα πρόταση διδασκαλίας, Αθήνα, τυπωθήτω, σελ. 21-65]

³ Συνέντευξη στην Ευγενία Λουπάκη, περιοδικό Κ

⁴ Μπορούμε να θυμηθούμε (Α.-Φ. Χριστίδης, Όψεις της γλώσσας, Αθήνα, 2002) ότι

Ο **ποιητής** γράφοντας ξεκινά από τον κόσμο των εμπειριών και τον αποτυπώνει με λόγο, (με ένα μίγμα εικονικών, δεικτικών και συμβολικών συστατικών). Δηλαδή, η ποίηση είναι η εναγώνια προσπάθεια να χωρέσει το αρχέγονο συναίσθημα στο λόγο.

Ο **αναγνώστης** ξεκινά από τις δικές του εμπειρίες και συναντά το κείμενο που είναι προϊόν αφαίρεσης, γενίκευσης και κατηγοριοποίησης πραγμάτων.

Η **ποίηση** γίνεται εναλλασσόμενη πορεία, από την εμπειρία στο λόγο και από το λόγο στην εμπειρία. Ο ποιητικός λόγος γίνεται κίνηση προς τη δεικτικότητα, κίνηση προς την αρχέγονη, βιωματική, συγκινησιακή «σήμανση».

Στη διαλεκτική συναισθημάτων (εμπειρίας, θερμού) και παράστασης (λόγου, ψυχρού) παίζεται το δράμα της σημασίας των λέξεων. Οι πολυσημίες και οι αντίθετες σημασίες, κατά τη συνάντησή με το κείμενο, είναι σπαράγματα βαθύτερης ενότητας, επειδή οι λέξεις αποτυπώνουν την ολιστική αντίληψη της εμπειρίας.